

MANTIK, EPISTEMOLOJİ VE ARGÜMAN DEĞERLENDİRME*

Yazar: Robert C. Pinto**
Çeviren: Yunus Emre Akbay***

1. Giriş

1. Geçerli bir argümanı, öncülleri doğru olan ve sonucu da gösteren şekilde tanımlayarak, argümanın geçerli (sound) olup olmadığını değerlendiren geleneksel sayılabilecek bir yaklaşım vardır.¹

Bu yaklaşıma göre, bir argümanın ya da çıkarımın değerlendirilmesi iki bölümden oluşur. Bölümlerden biri 'mantık' alanında yer alırken diğeri yer almaz. Bu anlamda Irving Copi; "öncüller herhangi bir konuyla alakalı olabileceğinden dolayı, öncüllerin doğruluğu ya da yanlışlığını test etmek genel

* Eserin orjinal künyesi: Robert C. Pinto; **Logic, Epistemology and Argument Appraisal** (Chapter 10), *New Essays in Informal Logic*, Edited by Ralph H. Johnson & J. Anthony Blair, Vale Press, Canada, 1994, ss.116-124. Bu çalışma ilk kez Uluslararası 3. Informel Mantık Sempozyumu'nda sunulmuştur (TISIL) University of Windsor, 1989. Telif hakkı (1994) *New Essays in Informal Logic*. Yazara ve editörlere, bu çalışmanın çevrilip yayımlanmasına izin verdikleri için teşekkürlerimizi sunuyoruz.

** Prof.Dr., University of Windsor, Kanada. R. Pinto'nun Epistemoloji, Argümantasyon ve Zihin Felsefesi üzerine çeşitli yayınları bulunmaktadır.

*** Ar.Gör. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, Mantık Bilim Dalı. yunusemreakbay@hotmail.com, emreakbay@sdu.edu.tr

¹ Irving M Copi, *Introduction to Logic*, 6'th ed. (New York: Macmillan,1982), s.62. Copi'nin geçerlilik (soundness) tanımı, gerçeklik (truth) ve geçerlilik (validity) açısından ve sadece "dedüktif argümanlar"a uygulanması planlanmıştır. *Introduction to Logic* isimli kitapta geçerlilik (soundness), şaşırtıcı bir şekilde sadece birkaç kez bahsedilmiştir; yani merkezi bir tema değildir. Ek bilgi için bkz: David Kelley'in *The Art of Reasoning* (New York: W.W. Norton,1988) s. 94. Kelley, geçerli (sound) argümanlar yerine güçlü (good) argümanlardan bahseder ve güçlü (good) argümanları, öncülleri doğru olan, "makul bir şekilde sonuca bağlanan, öncülleri doğru olduğu sürece sonucun da doğruluğu büyük oranda mümkün olan... öncüllerinin doğruluğunun bilinmesiyle, sonucun da doğruluğunu düşündüren argümanlar" olarak kabul eder. Kelley, ikincisine *mantıksal güç* (logical strenght) adını verir.

olarak bilimin görevidir. Mantıkçı, önermelerin arasındaki mantıksal ilişkilerle ilgilendiği kadar önermelerin doğruluğu ya da yanlışlığı ile ilgilenmez” der.²

Geleneksel yaklaşımda argümanların geçerliliği (soundness) sürekli, kişilere ve zamana göre değişmez. Eğer bir çıkarım formel mantık tarafından incelenen bir bağıntıysa, öncüller ya doğrudur ya da yanlıştır. Kişiye bir zaman doğru olan, başka bir zaman yanlış değildir. Öncüller kümesi sonucu ya içerir ya içermez; aynı ifade ve önermeler arasındaki ilişki bir kişiye geçerli/anlamlıysa, başkalarına farklı bir zamanda geçersiz/anlamsız olamaz.

Bu çalışmada, geçerliliğin bu şekilde kabulünün, argümanların değerlendirmesinde kullanışlı ya da açıklayıcı bir standart olmadığını – iyi bir argüman olmak için geçerli olmanın ne gerekli ne de yeterli bir şart olmadığını savunacağım. Argüman değerlendirmesinin; a) öncüllerin kabul edilebilirliği ve b) öncüllerle sonucun arasındaki çıkarımsal ilişkinin uygunluğu, şeklinde açık iki odak noktasından oluştuğu fikrini kabul edeceğim. Fakat hem öncüllerin kabul edilebilirliğini hem de çıkarımsal bağıntının uygunluğunu, kişilere ve zamana göre değişen bir şekilde algılamının en iyi yol olduğunu ortaya koyacağım.

Bu değerlendirme prensiplerinden hareketle temellendirmemi yaparak, iki noktaya dikkatleri çekeceğim: birincisi, argümanların ortaya konmasında epistemik denetlemenin formel-mantıksal değerlendirmeden daha önemli olduğu; ikincisi ise, akıl yürütme bağıntının uygunluğunun, öncüllerin kabul edilebilirliğinin analizinden bağımsız bir şekilde yapılamayacağıdır.

2- Hamblin, *Mantık Yanlışları*'nın bulunduğu yedinci bölümde, benim burada ele aldığım konuyu gündeme getirmektedir. Bu bölümde argüman değerlendirmesi için Hamblin, kendisinin sırasına göre alethic (bedihi), epistemik ve diyalektik olarak isimlendirdiği üç tür “değerlendirme kriterinden” bahseder.³ O, itiraf ettiği gibi yeterlilik⁴ seviyesinin altında bir temellendirmeye dayanarak, diyalektik kriterin diğer iki kriterden üstün olduğu düşüncesinde ısrar eder. Hamblin’in alternatif olarak ortaya koyduğu görüşlerin sadeleştirilmiş bir hali, konunun aydınlatılmasına yardımcı olacaktır.

² Irving M. Copi, age., s. 62., Kelley’in zikredilen eserinde ss. 95-96’da şöyle geçer: “Öncüllerin doğru olduğuna karar vermek için, genellikle diğer kaynakların bilgilerine ihtiyaç duyarız; mesela bilim ya da tarih veya kişisel gözlemlerimiz. Bu gerekli bilgiye ulaşır ulaşmaz, artık mantık bize bu kaynakların desteğiyle nasıl sonuç çıkaracağımızı söyleyebilecektir.”

³ C.L. Hamblin, *Fallacies*, (London: Methuen,1970) ss. 224-252. 7. Bölüm “The Concept of Argument” şeklinde isimlendirilmiştir.

⁴ O, sayfa 245’te “Benim durum beyanım belki de güvence olarak verebileceğim destekten daha açık ve destekleyicidir...” şeklinde söylemektedir.

Her kriter kümesi dört ya da beş üyeye sahiptir, ancak her bir kümenin ilk iki üyesine bakarak Hamblin'in neyi kast ettiğini anlamalısınız. *Alethic* (bedihi) kriterlerin anahtar noktası, aşağıdaki gibidir:

- (1) Öncüller doğru olmak zorundadır.
- (2) Sonuç, öncüller tarafından gösterilmelidir (*Gösterme* -imply- kelimesine uygun bir şekilde);

Epistemik kriterlerin önemli noktaları ise:

- (E1) Öncüller doğru olarak bilinmek zorundadır.
- (E2,3) Sonuç, açıkça bu öncülleri takip etmelidir.

Diyalektik kriterlerin ana noktaları ise:

- (D1) Öncüller kabul edilmelidir.
- (D2,3) Öncüllerden sonuca geçiş kabullenilmiş türden olmalıdır.

Alethic (bedihi) kriterleri, klasik geçerlilik (soundness) kavramını içermektedir. Epistemik kriterlerin, burada gösterildiği gibi, alethic kriterlere göre daha 'güçlü' (stronger) olması düşünülmüştür, çünkü bu kriterler zaten alethic şartları içerir; ancak epistemik kriterler alethic kriterlerin zorunluluğunun dışındadırlar. Hamblin, diyalektik kriterleri alethic kriterlerden 'daha zayıf' kriterler olarak adlandırır.

Kabul (acceptance) ve bilgi (knowledge) kriterlerinin her ikisinin de kişilere göre değişmesi doğaldır. Bir kişi ya da grup için doğru olarak bilinen bir öncül, bir başkaları için doğru olmayabilir; bazen beni sonuca götüren bağlantı açık iken başka bir zaman aynı açıklıkta olmayabilir. Kabul şartı için de durum böyledir. Alethic kriterlerse böyle bir görecelik sergilemezler.

Bu üçlü kriterleri Hamblin öyle bir şekilde kurgulamıştır ki, onun epistemik kriterleri sadece ve sadece alethic kriterler karşılandığı zaman yerine getirilebilecektir. (Doğru olarak bilinen herhangi bir şey eğer doğruysa doğrudur ve sonuç ancak açıkça öncüllerden çıkıyorsa, sonuç olacaktır). Netice itibarıyla, Hamblin'in alethic kriterlerin çok güçlü olduğu yönündeki argümanı, daha güçlü olan epistemik kriterlere karşı bir argüman olur. Dolayısıyla, epistemik açıdan zayıf (**WE**- weakly epistemik) diyebileceğimiz muhtemel dördüncü bir kriter grubunu göz önünde bulundurmak faydalı olacaktır:

(WE1) Öncüller kabul edilebilecek (believe) kadar akla yatkın olmak zorundadır.

(WE2) Sonuca geçiş, öncüllerden makul bir şekilde sağlanmalıdır.

Bu dördüncü grup kriterler, alethic kriterler karşılanmadığında bile yerine getirilebileceği için, Hamblin'in alethic kriterlere karşı olan argümanları, epistemik açıdan zayıf (WE) kriterleri çürütmemektedir. Bu çalışmadan arta kalan da bu zayıf epistemik kriterlerin (WE) tarafımdan önerilmesidir.

3. Argümanların sıhhat durumunu değerlendirmede tekrar dönüp başvurabileceğimiz alternatif tutarlılık kriter grupları mevcuttur. Peki, önceliği

hangi temellere göre böyle kriter gruplarından birine vererek diğerlerine üstün kılacağız? Bana göre başvurabileceğimiz, mümkün iki çeşit kaide vardır:

(a) Bu kriterleri sezgi denilen, bizim hem münferit durumlar hakkındaki öngörümüze, hem de bizde sezgisel bir makullük bırakan temel prensiplere karşı test edebiliriz.

Mesela, sezgisel olarak bana makul gelen iki prensibi örnekle anlatırsak:

AP1 Güçlü (good) argümanlar, sonuçlarının kabul edilmesinde güçlü gerekçeler sağlarlar.

AP2 Güçlü argüman, kabul edilmemesi makul olmayan argümandır.

(b) Argüman üzerine derinlemesine düşünerek onun bağlamını, amacını ve hangi ortamda değerlendirileceğini netleştirebiliriz. Kullanılacakları koşullara göre, belirlenen amaçlara uygun hangi kriterlerin en iyi hizmet vereceğine karar verebiliriz. Güçlü argüman (good argument) kriterinin kullanılacağı öne çıkan iki bağlama örnek vermek gerekirse: (1) Bireysel ve kolektif bilişsel ilişkilerimizin yönetimi (2) kritik düşünce ve çıkarım yeteneği gibi konuların öğretilmesi. Böylesi durumlarda, işlevsel amaçlar arasında öne çıkanlar, çıkarımları doğru olan argümanların kabul edilmesi ve çıkarımları yanlış olanlardan da kaçınılmasıdır. Çünkü çalıştığımız koşullar; eksik bilgiler, kısıtlı kaynaklar ve sınırlı zamanlardan oluşmaktadır.

İkinci tür değerlendirme açıkça daha güçlü ve karardır. Maalesef benim bundan sonraki bölümde dayanacağım nokta çoğunlukla birinci türden değerlendirmelerdir.

2. Öncüllerin Değerlendirilmesi

4. Doğruluğun (truth), öncüllerin yeterliliği için tek başına bir kriter olmadığı sanırım yeterince açıktır. Onun gerekli bir şart olarak değerlendirilip değerlendirilmemesi de oldukça tartışmalıdır. Dikkate almaya değer üçüncü bir konu ise, basit bir inancın (belief) ya da kabulün (acceptance) öncül yeterliliği için elverişli yahut zorunlu bir koşul olup olmaması meselesidir.

5. Hamblin, doğru olan ancak doğrulukları bilinmeyen öncüllerden oluşan argümanları “onların doğruluğunu kimse bilmediğinden dolayı oldukça faydasız”⁵ olarak nitelendirmektedir. Onun bunu söylemesinin nedeni, bu türden bir argümanla hitap edilen kişinin, muhataba “siz nasıl biliyorsunuz?” sorusuyla meydan okuyacak olmasıdır; ki bu soru ona göre, “ifadenin *doğruluğunu* (truth), onun *epistemik* durumu kadar hedef almamaktadır”.

Her ne kadar bu gidişat doğruymuş gibi görünse de, durum zannedildiği gibi olmayacak. Çünkü bu eleştiri, bir argümanı ya da öncülü kusurlu yapacak

⁵ Hamblin, a.g.e., s. 236.

sıradan, herhangi bir çeşit meydan okuma olmayıp, aksine *makul* (reasonable) bir meydan okuma nedeniyledir. Kaldı ki Hamblin *bilginin* (knowledge) mantıklı bir meydan okumayla yüzleşmesi ya da yüzleşmeye karşılık vermesi gerektiği düşüncesinde kesinlikle yanılmaktadır. Öncülü kabul etmek için, meydan okuma sebeplerine baskın çıkacak sebeplerin varlığı yeterli olacaktır. Hatta öncüllerin akli meydan okumalardan etkilenmemesini gerekli görmek, belki de çok fazla bir istektir.⁶

Güçlü argümanlar, sonuçlarının kabul edilmeleri için güçlü sebepler sağlar ilkesini (AP1) takip edersek, bir argümanın kabulü için, o argümanın öncülleri makul olmak zorundadır; sadece doğruluk kriteri yeterli olmayacaktır. Çünkü eğer kişi öncüllerden hareketle o sonucu kabul etmenin makul olmadığını çıkarsamışsa, bu öncüller doğru olsalar bile sonucu kabul etmek için güçlü sebeplere sahip değildir. Bu sebeple bizim öncül kabul kriterlerimiz, epistemik faktörleri içermek zorundadır ve bu yüzden zaman zaman göreceli olabilir. Tabii ki de bu epistemik kriterin nasıl bir form alması gerektiği konusunda sorular mevcuttur. Mesela kabul şartı için öncüllerin makul olması yeterli midir? Yoksa reddedilmelerinin akli olmayacağı, bazı daha güçlü kriterleri mi şart koşmalıyız? Yahut öncülleri makul ancak zorunlu olmayan türden öncüller için bir kademe, öncülleri zorunlu olanlar için diğer bir kademe gibi güçlü argümanların değerlendirilmesi için farklı farklı derecelendirmelere mi söz hakkı vermeliyiz? Bu soruları burada çözümlenmeye çalışmayacağım.

6. Ann MacKenzie'nin, epistemik bir kriteri alethic bir kriter lehine yedekte bırakmanın, en azından argümanı değerlendiren kişiye göre epistemik kriterden kasıt kabul anlamındaysa, pedagojik kontekst açısından bir hata olacağını iddia eden görüşünden dolayı yöneltilen bir itiraz vardır. Ona göre böyle bir tercih, öğrencilere bir argümanın öncüllerinin sıhhatine olan inanç makul değilse, bu argümanın hatalı olduğunu öğretmek anlamına gelecektir. Söz konusu durum, öğrencileri sağlam argümanları kütüphaneye gidip onların doğru olup olmadığını araştırarak eksikliklerini gidermeye teşvik etmek yerine, kendi bilgisizlikleri temelinde onları inkâr etmeleri konusunda cesaretlendirecektir. MacKenzie'nin *herhangi bir zaman ve kişi için bir öncülün epistemik değerine yönelik öncül kabul kriterleri belirlememize karşı yapmış olduğu itiraz*

⁶ İki bağımsız durum fark edilmelidir: (a) bir öncülü kabul etmemenin makul olmadığı durum- yani kabul için *ikna edici* bir delilin ortaya sürüldüğü durum. (b) Delilin iknayı zorunlu olarak gerektirmediği ancak ikna olmanın yine de makul olduğu durum. Birinci türden durumda öncül akli itiraza dayanıklı iken, ikincisinde durum böyle değildir. Bu nedenle sağlam bir argümanın öncüllerinin, meydan okunmaya açık olsalar bile, en azından kabul edilmek için makul olmaları gerektiğini söylemek isteyebilir. Çünkü onları kabul etmek için var olan sebepler, karşı çıkmak için var olanlardan daha azdır. Belki de sadece öncülleri akli eleştirinin ötesinde olan argümanlar en güçlü argümanlardır, bir başka deyişle kabul etmemenin akıl dışı olduğu argümanlardır.(Elbette bahsedilen bu sebeplilik ilkesi zamana ve kişilere göre değişmektedir.)

yerindedir. Bu itiraz, hangi kişi ya da grubun standart olarak kullanılması gerektiği meselesini gündeme getirmek olarak görülebilir. Mesela bir kimse öncüllerin kabul edilebilirliğini, ona inanacak bir topluluğun oluşturduğu iyi bilgilendirilmiş fertler için nasıl makul olacağı manasında öncüllerin kabul edilebilirliğini değerlendirebilir. Bu tür sorular, epistemik kriterlere göre öncül uygunluğunun alacağı form konusunda ileri düzey sorulardır. Ben burada bu türden soruları da çözümlenmeye çalışmayacağım.

7. Fakat öncüllerin kabul edilebilirliğine dair kriterimiz epistemik açıdan *zayıf* kriterler (weakly epistemic criteria) olabilir mi? Bir öncülün makul olması onun kabulü için yeterli midir, yoksa kabul edilebilir olması için bir öncülün aynı zamanda doğru olmak zorunda da olması fikrinde ısrarcı mı olmalıyız? Kaynaklarda önerile gelmiş olan doğruluk (truth) üzerinde ısrar etmeye karşı olan iki argümandan bahsederek, kendime ait olan üçüncü bir argümanı ekleyeceğim.

(a) Govier'e göre gerçekliği öncül kabulü için gerekli bir koşul saymanın kabul edilemeyen sonucu "insanların çoğu zaman ve mekanda argümanlar tarafından kesinlikle ikna edilmemesi gerektiği"⁷ dir. Söylediklerinden onun şöyle bir noktaya doğru gitmekte olduğunu kabul ediyorum: Çoğu kez, kabulü makul olan, bu yönüyle de öncüllere uyum sağlayan sonuçlar, yanlış olabilmektedir; eğer iyi argümanlar, hem doğru hem de inanılabilecek öncüllere sahip olmak zorundaysa, bahsi geçen durumlarda güçlü argümanlar var olmayacaktır. Her ne kadar bu argüman bir değere sahip olsa da, sonucun kabul edilemezliği noktasında hala düşünülmelidir.

(b) Hamblin, 'mantıkçı'nın başkalarının argümanlarını değerlendirirken, o kişiye katılıp katılmadığını belirtmekten öte geçmediği gerekçesiyle doğruluğun (truth), öncülün kabul edilmesi için bir kıstas olmasına karşı çıkarak;

"Mantığın, mantıkçının kendi argüman ve söylemlerinin ifadesine veya reddinin değerlendirilmesine yarayan *bir alet* olarak kabul edilmesi fikrini çok rahatsız edici bulduğunu"⁸ belirtmiştir.

Bu iddiadaki doğru olan şey, 'mantıkçı'nın değerlendirmelerinin bir kehanet olmadığı fikridir, bilakis bu değerlendirmeler sağlam sebeplere dayandıkları ölçüde bir güce ve değere sahiptirler, kaldı ki argümanları kusurlu bulunan her kişi, kendisinin de itiraz edebileceği ve belki de bu itirazları

⁷ "... şayet insanların sadece doğru öncülleri olan argümanlar tarafından ikna edilmeleri gerektiğini şart koşarsak, aslında onların farklı yerlerde ve çoğu zaman argümanlar tarafından ikna edilmemeleri gerektiğini söylemiş oluruz. Aslında bizim böylesi argümanlar tarafından ikna edilmemiz gerektiğini söylemek, çok problemlili bir epistemolojik iş olur." Trudy Govier, *Problems in Argument Analysis and Evaluation* (Dordrecht-Holland/Providence RI,1987) s. 280.

⁸ Hamblin, a.g.e. s. 244.

çürütebileceği makul bir gerekçelendirme zemini talep edebilir. Fakat buradan, bir öncülü kazara yanlış kurgulanmış bir dayanakla eleştirmenin faydasız olduğu ya da uygun olmadığı düşüncesi de çıkmaz.

(c) Bazen bir argüman, reddi makul olmayan yanlış öncüllere sahiptir; yani öncülleri, asılsız olmalarına rağmen makul herhangi bir şüphenin ötesindedirler. Ve bazen tabii ki de böylesi bir argümanın öncülleri açıkça ve çürütülemez bir şekilde sonucu destekler. Diğer bir ifadeyle, böylesi bir argümanı kabul etmemek makul olmayacaktır. Fakat diğer taraftan, AP2'ye göre asılsız öncüllere sahip olsa da güçlü bir argüman olarak kabul edilmek zorunda kalırdı ki işte bu gerekçeyle gerçekliğin (truth) öncül kabulünde gerekli bir koşul olmadığı ispatlanmış olur.

Ancak bu sonucun ışığında AP2'ye bağlı kalırsak durum ne olur? Sezgisel güvenilirliğine rağmen, AP2 öncül kabulü için itirazı mümkün olan daha gevşek bir standart destekler görünür. Bu meseleyi argüman değerlendirmenin amaçları açısından da düşününüz. Argümanlar doğru kabullere ulaşmak için birer araçtırlar ve argüman değerlendirmesi yapmanın en temel hedefi bu kabullere ulaşmaya uygun olanlarla olmayanları birbirinden ayırt etmektir. Yanlış öncüllere göz yuman argüman değerlendirme standartları, çok büyük ihtimalle yanlış sonuçlu argümanlara da göz yumacaktır; bu nedenle böylesi standartlar, argümanların sonuçlandırılmasında ve argüman değerlendirilmesinde destekleyici olmaktan çok engelleyici olarak görünebilir.⁹

Ancak bana göre AP2'ye yöneltilen bu itiraz, oldukça yanlış yönlendirilmiştir. (Yanlış olsalar bile) kabul edilmesi makul olan öncülleri onaylayan standartlar ancak şu durumlarda maksadın aksi bir sonucu ortaya koyabilir: Eğer; (1) bu standartlar tarafından geçerli sayılan kabullerin oldukça önemli bir kısmı yanlışsa ve (2) uygulanmaları durumunda hataları, gerçek kabullerin sayısını önemli bir ölçüde azaltmadan, etkili bir şekilde azaltabilecek diğer bazı alternatif standartların ulaşılabilirliği söz konusuysa. Böylesi bir alternatifin ulaşılabilirliğinden şüpheliyim; özellikle de, sadece isnadı mümkün öncüllerin kullanılması şartının (cited warrant), doğru öncül kullanımı şartına göre çok daha az sayıda kusurlu kanaatlere neden olacağı iddiasından şüpheliyim.¹⁰

⁹ Böylece sadece kesin ve şüphe edilemez öncüllere izin veren bir standart, beklenildiği gibi bütün yanlış öncülleri tamamen yok ederdi. Fakat bedeli, bazı öncüller ya da doğru sonuçlar değil çok ciddi sayılardaki argümanların bütün olarak yok olmasına neden olurdu. Bana göre böylesi bir bedeli ödemek pek makul gözükmemektedir.

¹⁰ Gerçeği söylemek gerekirse, “sadece doğru olanı öncül olarak kullan” şeklindeki kural koşmanın, “sadece inandığın şeyi öncül olarak kullan” şeklindeki kuralın nüfuzunu etkili bir şekilde azalttığı ve “sadece güvence sağlayabileceğin şeyi öncül olarak kullan” şeklindeki kuraldan da daha az şeyi dışlayacaktır.

Eğer AP2 kuralı doğruysa, kabul edilmemesi makul olmayan argümanlar güçlü kabul ediliyorsa, o halde gerçeklik (truth) gerekli bir öncül kabul kriteri olarak kabul edilmemelidir.

8. Peki, öncülün kabul edilebilirliği için sadece *kabulün* (simply acceptance) zorunlu ya da yeterli bir şart olarak konulması önerisine ne demeli?

Hamblin bu teklifi, 7. Bölümde “*Mantık Yanlışları*” başlığında (Fallacies) tartışmaktadır. Onun meseleyi ele alışı ise tatmin edicilikten uzaktır: doğruluğun zorunlu bir şart olmasına karşı çıkararak, bu şartın bilgiyi (knowledge) bir şart olarak tasfiye ettiğinden dolayı *kabulü* (acceptance) öncelikli bir tercih olarak sunuyor. Bir kimse zayıf epistemik kriterleri (weakly epistemic) esas aldığında, Hamblin’in bu iddiası büyük oranda etkisini kaybeder.

3. Çıkarımsal Bağlantının Uygunluğu

9. Gerçeklik (truth) kriterinin, makul kabul (reasonable) gibi yeni bir öncül kabul kriteriyle değiştirilmesi önerisi aslında o kadar da radikal bir öneri değildir. Fakat geleneksel olarak ‘mantık’ sınırlarının dışında kaldığı düşünülen epistemoloji boyutunu argüman değerlendirmesine dahil eder. (Geleneksel yaklaşıma göre, öncüllerin doğruluğunun ya da yanlışlığının test edilmesi “genel olarak bilimin görevidir, çünkü öncüller herhangi bir konuyla alakalı olabilir” şeklindedir.) Çıkarımsal bağlantının uygunluğunun kişilere ve zamana bağlı bir değişken olarak algılanmasının zorunlu olduğunu savunuyorum. Argüman değerlendirmesinin -öncüllerin kabul edilebilirliği ve çıkarımsal bağlantının uygunluğu- gibi faydalı iki bağımsız *odağa* sahip olduğu düşünülse de, bir adım daha ileri giderek, çıkarımsal bağlantı değerlendirilmesinin, öncül kabul değerlendirilmesinden soyutlanmış bir şekilde sürdürülemeyeceğini söylüyorum.

En klasik anlamda geçerli (sound) argüman, öncülleri doğru (true) ve *geçerli* (valid) argümandır. Aslında Copi’nin *Introduction to Logic* (bknz: 1 nolu dipnot) adlı eserinde kısaca bahsettiği geçerlilik kavramı “dedüktif argümanlar” için kullanılır; geçerli argümanlar, sonuçları *zorunlu* (entail) olan argümanlar olarak düşünölmektedir. Genel olarak bütün argümanlara uygulanabilecek böylesi bir geçerlilik (soundness) konseptininin var olması için, geçerlilik (validity) ya da gerektirmek (entailment) konseptininin hem dedüktif olarak geçerli hem de endüktif olarak güçlü argümanların her ikisini de kapsayacak daha genel bir kavramla değiştirilmesi zaruri bir hal alır. Hamblin’in öncüllerin sonuca “uygun bir tür ‘işaret etme’” ile bağlandığını söylemesi ve son zamanlarda yayınlanan bir kitabın öncüllerle sonucun arasındaki tercih edilen bağıntıdan “mantıksal güç” (logical strength) olarak bahsetmesi işte bu nedendir.¹¹

¹¹ Bknz: Kelley, age.

Buna ek olarak, uygun çıkarımsal bağıntının (suitable inferential link) - argüman değerlendirilmesi için gerekli görülen bir konsept olarak- genelleştikçe, formel-mantıksal anlamdaki gerektirmeden (entailment) önemli bir şekilde farklılaştığını ve öncül kabulündeki gibi burada da kişilere zaman zaman değişiklik sergileyeceğini savunuyorum. Meseleyi aydınlatma adına öncelikle dedüktif olmayan çıkarımların özelliklerini açıklayarak başlayacağım: ilk özellik, dedüktif olmayan dayanağın feshedilebilirliğine; ikincisi ise dayanağın derecesinin değişebilirliğine dayanır.¹² Son olarak, dedüktif olarak geçerli argümanların değerlendirilmesinde bile çıkarımsal bağıntının kişilere zaman zaman benzer bir görecelilik gösterdiğini söyleyen değerlendirmeleri dikkatinize sunacağım.

10. Dedüktif olmayan dayanakların çürütülebilmesinin mümkün olduğunu hatırlatarak başlamak istiyorum. Her ne zaman bir argümanın öncülleri sonucu destekler nitelikteyse ama o sonucu zorunlu kılmıyorsa, bu tür öncüllerin dayanağı kendileriyle tutarlı ilave bilgiyle geçersiz kılınabilir. Örneğin, yarın Paris'e gidecek olan uçak seferinde rezervasyonunuzun olduğunu biliyorsam, birkaç günlüğüne yurt dışına çıkacağınızı bütün arkadaşlarınıza bildirdiyseniz ve *destekler nitelikte başka şeyler* de söylediyse, sizin yarın Paris'e uçacağınız sonucuna varmak benim için makuldür. Ancak bu sabah sizin kaza yaptığınızı ve komada olduğunuzu biliyorsam ya da öğrenirsem, artık önceki sonuç kesin değildir. Kısaca, delil (evident) ya da öncüllerin bir sonucu destekleyip desteklememesi, mesele hakkında *değerlendirme yapılırken başka nelerin bilindiğine* bağlıdır. Şunu da hatırlayınız ki, önemli olan tamamlayıcı önermelerin hangilerinin *doğru*¹³ olduğu değil, kabullenmek için hangi önermelerin makul (reasonable) olduğudur.

Dayanağının yeni bir bilgiyle hükümsüz bırakıldığı bir meselenin iki durumunu inceleyerek burada kastedilen daha net anlaşılabilir. İlk durumda ilave bilgi, sonuç için gerekli olan delili geçersiz kılmaktadır. Çünkü sonucun *değillenmesi* için daha güçlü bir delil sağlamaktadır. Takip eden paragraftaki örnek bu türdendir; sizin bugün komada hasta olarak yatıyor olmanız, yarın Paris'e uçmayacağınızın düşünülmesine bir sebeptir. Fakat ilave bir bilginin,

¹² Yapacağım değerlendirmeler, Govier'in bahsi geçen eserinden esinlenilmiştir, s. 282.: "istidlali olmayan argümanlarda muhatap ve kontekst göreceliliği değişir. Kesinlik derecesi sonuç için zorunludur bu yüzden induktif yahut analogik çıkarımın değerlendirilmesi için kullanılan standartlar kontekste bağlı olarak değişebilirler. Kondüktif argümanlarda dengeleyici faktörlerin kesinliğinin de aynı şekilde etkilenmesi mümkün olarak değerlendirilmiştir.

¹³ Her ne zaman dedüktif olmayan çıkarım yanlış bir şekilde neticelense, öncüllerle tutarlı en az bir doğru ifade var olacaktır, ki öncüllere eklendiği takdirde öncüle verilen dayanakları aşacaktır yani sonucu olumsuzlayacaktır. Buradan hareketle, orijinal öncüller tarafından sağlanan dayanağın, sadece bu öncülün kendisi tarafından aşılır şekilde söyleseydik, sonuçları yanlış dedüktif olmayan hiçbir sağlam argüman argümanın var olmazdı.

orijinal öncüllerin sağladığı dayanağı geçersiz kılarken, sonucun olumsuzlanmasına dair bir kanıt *sağlamadığı* bir diğer durum vardır. Mesela benim:

(1) Katolik kilisesine bağlı bir rahip olduğunuzu,

(2) Katolik kilisesine bağlı rahiplerin % 98’inden fazlasının evlenmediğini

bildiğimi düşünün ve eşdeğer başka bilgilerden de hareketle:

(C) Sizin evli olmadığınıza dair bir sonuca ulaşmam makuldür. Ancak, aynı zamanda sizin hakkınızda:

(3) Katolik din adamlarının yaklaşık yarısının evli olduğu küçük bir ülkeden gelen Doğu usulü bir Katolik olduğunuzu öğrendiğimde, böylesi bir ek bilgi ilk sonuca ulaşmamı sağlayan dayanağı, sizin evli olduğunuz gibi bir sonucu desteklemeksizin hükümsüz kılacaktır. Reichenbah’ın böylesi durumlarda sonucumuzu “güvenilir istatistiklerimizin en dar sınıfına”¹⁴ dayandırmamız gerektiğini belirten kuralı aracılığıyla burada ne olup bittiğini anlayabiliriz. Bir başka ifadeyle, (1) ve (2) numaralı öncüllerin (C) -sonuç- için uygun bir dayanak olup olmadıkları, daha başka ne bileceğim ya da makul bir şekilde neye inanacağıma bağlıdır. Belki de, ulaşılabilir oldukları takdirde (1) ve (2) numaralı öncüllerin (C) -sonuç- için dayanak (evidence) olmalarını geçersiz kılacak başka bilgiler olabilir.

11. Dedüktif olmayan kanıtlama, çeşitli yollarla mümkün olabilir. Eğer argümanları önerildiği ve ortaya konulduğu pratik kontekstinden bağımsız bir şekilde değerlendirecek uygun bir teori olsaydı, bahsedilen yapıda olan önermelerin her birinin güçlülüğünü ölçerek değerlendirebilirdik. Böylesi bir durumda da, dayanağın güvenilirlik derecesini ölçebildiğimiz için kolayca tatmin olurduk ve dayanağın seviyesinin sonuç için yeterli olup olmadığı sorusundan da vazgeçerdik. Ancak ne böyle bir teorinin ne de böyle bir ölçeğin varlığı söz konusu değildir. Sonuç itibarıyla, çıkarımsal bağıntı değerlendirmelerimiz, delillendirmenin yeterli olup olmadığı sorusundan kaçınmaz. Fakat diğer başka kriterlerin yanı sıra yeterlilik, sonucun doğruluğundaki menfaatimizi motive eden pratik amaçlara, doğru olduğunda kazanıp yanlış olduğunda kaybedeceğimiz durumsal faktörlere göre değişir. Başka bir şekilde ifade edersek, dedüktif olmayan anlamlı bir güç değerlendirmesi, sözü edilen durumsal faktörlerden ayrılamaz ve bu nedenle çıkarımsal bağıntının uygunluğu hakkındaki hükmümüz kişilere ve zamana göre değişir.

12. Dedüktif olarak geçerli argümanlar için bile çıkarımsal bağıntının uygunluğunun kişilere ve zamana göre değişken olduğunu destekleyen üç

¹⁴ Hans Reichenbach, *Experience and Prediction* (Chicago: University of Chicago Press, 1938), s.316.

argüman biliyorum. Bana göre bunlardan ilki oldukça güçlüdür; diğer ikisi ise kısmen problemlidir.

(a) Öncelikle sorgulanması gereken dedüktif olarak geçerli kabul edilmiş argümanları ele alalım. Belli ki bu tür argümanlar, öncüllerin zorunlu olarak sonucu tayin ettiği halleri oluştururlar ancak sonuç öncüllerle uygun bir şekilde ilişkilendirilmemiştir.¹⁵ Sorgulanması gereken argümanları iki alt çeşide ayıralım: (i) sonucun öncüllerde olduğu türden olanlar (ii) sonucu öncüllerde oluşmuyorken, öncüllerden birini inşa etmek için ya da inanmayı makulleştirmek için orada oluştuğunun düşünülmesi zorunlu olanlar. Sorgulanması gereken birinci tür argümanların kusuru, kuşkusuz kişilere ve zamana göre göreceli oluşunda değildir. “Gökyüzü mavidir, öyleyse gök yüzü mavidir” argümanındaki çıkarımsal bağıntı, kim söylerse söylesin ya da kim argüman olarak kabul ederse etsin, kusurludur. Fakat sorgulanması gereken ikinci tür argümanlarda kusur, argümanı ileri süren ya da kabul eden kişinin, sonucu mutlaka öncüllerden birine dayandırmayı gerekli gören epistemolojik durumundan kaynaklanmaktadır. Bu türden kusurlar kişilere ve zamana göre görecelidir; ama o zaman da hata olmaması gerekir. Dolayısıyla çıkarımsal bağıntının uygunluğu dedüktif olarak geçerli argümanlarda bile, kişilere ve zamana göre değişmektedir.¹⁶ Kaldı ki çıkarımsal bağıntı uygunluğu, öncülleri kabul edilebilir yapmanın ne olduğundan ayrı bir şekilde değerlendirilemez.

(b) İkinci bir değerlendirme, bazen öncüllerin sonucu açık ve seçik olarak gerektirdiği bazen de gerektirmediği olgusunu ele alır. Bunu Govier şöyle ifade etmektedir:

“Hamlin’in işaret ettiği gibi, öncüller eğer sonuç ile kimsenin anlayamayacağı türde bir mantıksal bağıntı ile bağlanırlarsa, sonucu mümkün kılacak gerekçeleri sağlayamazlar. Eğer öncüller sahiden de dedüktif olarak sonuca bağlıysa, ama onun böyle olduğu da sadece seçkinler dünyası uzmanları tarafından anlaşılabiliriyorsa, bu argüman geçerli olsa bile, bir çok kimse için ikna edici olmayacaktır.”¹⁷

Bana göre bu değerlendirme, belirtilen diğer değerlendirmelerle birlikte ele alındığında bir önem kazanır. Ancak, dayanağın *varlığının* (existence) kişilere ve zamana göre değişken olduğu hükmünü çıkarmak için bu değerlendirmenin kendi başına yeterli olduğundan şüpheliyim, çünkü başka biri

¹⁵ “Gökyüzü mavidir, öyleyse gökyüzü mavidir” ifadesindeki problem, gerçeklik yahut kabul edilebilirlik açısından değil, çıkarımsal bağıntı açısından dır.

¹⁶ Karşılaştırmak için “Dedüktif çıkarımsal argümanın dinleyici-nispiliğinin diğer bir yönü ise soruya ihtiyaç duymamaktan kaynaklanan mantık yanlışı üzerinde düşününce ortaya çıkar. Bu tür bir argüman dedüktif argüman açısından değerlendirildiğinde yeterli gelecektir fakat bağıntısal açıdan kusurludur. Çünkü dinleyiciler makul bir şekilde öncüllerin kabul edilmesinden, sonucun kabul edilmesine geçemezler.” Govier, age s. 282.

¹⁷ Govier, age ss. 281-282. Bknz: Hamblin, *Fallacies*, s. 234.

de bu tür örneğin sadece, bir dayanağın varlığı bilinmediğinde bile var olabileceğini gösterdiğini iddia edebilir.

(a) Daha problemlili olan fakat bahsedilmeyi hak eden üçüncü bir argüman daha vardır.¹⁸ Benim şu bilgilere sahip olduğumu düşünelim:

(1) 1982 yılından beri Micheal benim bölümümde ders vermektedir ve;

(2) 1979'dan beri tam zamanlı olarak benim bölümümde çalışanların hepsinin felsefe bölümünde okuduğuna dair diplomasının var olduğuna inanmam için güçlü sebeplerim vardır.

Çünkü 1979 yılından beri üniversite prensiplerine göre, çalıştığı bölümde eğiticilik yapacak herkesin, aynı bölümünden alınmış bir mezuniyet derecesine sahip olması gerektiğini biliyorum ve dekan bana belirtilen tarihten beri işe alınan her kişinin belgelerinin ve yeterliliklerinin dikkatli bir şekilde tamamen kontrol edildiğini garanti etmektedir. Buna ek olarak, bölüm başkanımız da Michael'ın kayıtlara göre 1982 yılında işe alındığını söylüyor. Doğal olarak (1) ve (2) numaralı cümlelerin birer öncül ve dayanak olabileceğine dair bir sorgulama yoktur ve aşağıdaki ifadeyi desteklerler:

(3) Micheal felsefe bölümünden mezun olmuştur.

Ancak, güvendiğim bir meslektaşımın Micheal'ın asla bir lisans programını bitirmeyen ve hiçbir mesleki tecrübeye sahip olmayan bir sahtekâr olduğunu iddia eden bir mektup aldığımı düşünelim. Bu iddiayı (1), (2) ve (3) numaralı öncüllerden hareketle ulaştığım argüman temelinde yok sayabilir miyim? Açıkçası böyle bir davranışta bulunmak acelecilik olacaktır. Doğru bile olsa, tabii ki de buradan çıkacak davranışa karşı bir itiraza yer vardır. Ancak yine de buradan çıkması *muhtemel* bir sonuç ise şöyledir:

“Bir sonucun ortaya çıkmasını gerektiren öncüllerin makul olup olmadığı, o sonucun yok sayılmasına yönelik herhangi bir kanıtın gücüyle kıyaslanmasına bağlıdır.”

Böylesi bir yorumlama *eğer* güçlendirilebilir nitelikteyse, çıkarımsal bağıntının uygunluğu sonucun zorunlu olarak öncüllerden çıktığı yerlerde bile, kısmen hem öncüllerin hem de sonucun ispat durumlarına dayanmaktadır; ispatı durum bu tür argümanları öneren ya da kabul edenler içindir. Yine bu yorumlama güçlendirilebilir durumdaysa, öncüllerin sonuç için sağladığı

¹⁸ Alvin Goldman'ın benzer bir kullanımını görmek için bkz: *Epistemology and Cognition* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1986) ss. 83-84. İşaret edilen bağlamda Goldman, formel mantığın sağlam akıl yürütmeler için kurallar sağlamadığından, “Epsitemoloji'nin bir kolu” olabilecek “informel mantık” a ihtiyaç olduğundan bahseder. Goldman bu argümanı Gilbert Harman'ın *Thought* (Princeton: Princeton University Press, 1973) isimli eserinin 157. sayfasından almaktadır. Harman benzer bir argümanı *Change in View* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1986) eserinin ikinci bölümünde kullanır.

zorunluluk ve dayanak gücü bu nedenle kişilere ve zamana göre değişkendir ve üstelik öncülleri kabul edilebilir kılan şeylerden bağımsız bir şekilde değerlendirilemez.

4. Sonuç

13. Bu çalışmayı tamamlarken, savunduğum teze iki açıklama daha eklemek istiyorum. Bunlardan ilki, iddiamın sadece argüman değerlendirmesinin formel-mantıksal değerlendirmeden ziyade epistemik bir değerlendirmeye daha yakın olduğudur. Çünkü bir argümanın güçlülüğü hem öncüllerin kabul edilebilirliği hem de çıkarımsal bağıntının sağlamlığı açısından kişilere ve zamana göre değişebilen bir şeydir. Aslında bir adım daha ileri giderek, argüman değerlendirmesinin epistemik değerlendirmenin unsurlarını içerdiğini bile söyleyebilirim. Fakat, argüman değerlendirmeyi sadece epistemik bir değerlendirmeye indirgediğimi yahut ona denk geldiğini iddia etmiyorum. Hatta mesele, bana göre de zaten öyle gözükmemektedir. Böyle görmediğim için de bir öncülü kabul edilebilir kılan değerlendirmeler, ispatlanabilirlik durumunu dışlayarak yapılmamak zorundadır. Bilakis bu değerlendirmeler genellikle argümanın var olduğu bağlama ait diğer özellikleri de göz önünde bulundurmalıdır. Çünkü risk edilen şeye ya da çalışmak zorunda olduğumuz ortamın kısıtlamalarına-şartlarına göre daha sıkı yahut daha düşük kalitede “delil standardı”na gereksinim duyabiliriz. (Kanada hukukundaki cezai ve medeni davalarda kullanılan farklı delillendirme standartlarıyla kıyaslayınız)

14. Bu çalışmadaki argümanların bazıları Trudy Govier’in “The Social Epistemology of an Argument” isimli etkileyici çalışmasından esinlenilerek türetilmiştir. Govier adı geçen çalışmada, benim burada savunduğumdan çok daha güçlü bir rölativizmi savunmaktadır. Çünkü o, “bir argümanın ikna ediciliğinin, yöneltildiği kişilerin inancı, bilgisi gibi bazı önemli kriterlere göre değişebileceğini”¹⁹ ileri sürmektedir. Aynı zamanda da;

“Bir argümanın eğer öncülleri muhatapların çıkarımda bulunacağı standartlara uygun nitelikteyse kabul edilebilir sayılacak ve bu öncüller dinleyicinin standartlarına uygun bir yolla çıkan sonuçla bağıntılıysa ikna edici”²⁰ olacağını savunur.

Bir başka deyişle Govier, ikna standartlarının kişilere ve zaman göre değişmesi gibi, iknanın kendisinin de kişilere ve zaman göre değiştiğini iddia etmektedir. Daha güçlü olan bu tezi kabul etmenin bana cazip geldiğini itiraf etsem de, benim buradaki iddiamın ondan farklı olduğunu ve onun tezinin reddedilirken, benim tezimin tutarlı bir şekilde kabul edilebileceğini savunuyorum.

¹⁹ Govier, age s. 283.

²⁰ Govier, age s. 287.